

Atgarsiai

Kodėl prastėja raštingumas? Kaip jį pagerinti?

Lietuvių kalbos raštingumo lygis šiandien yra opiausia problema, kylanti dėl įvairių priežasčių. Nepaisant desperatiškų ir kartais abejotinos vertės bandymų šią problemą spręsti (rašomi nacionaliniai diktantai, lengvinamos skyrybos taisyklės, didinamas leidžiamų klaidų skaičius rašto darbuose ir kt.), ji kasmet vis aštrėja. Tad panagrinėkime to neraštingumo priežastis.

Pirmiausia pažvelkime į tų klaidų „gamybos kalvę“ – mokyklą. Baigiamasis lietuvių kalbos ir literatūros egzaminas turėtų parodyti mokyklą baigiančio jaunuolio raštingumo lygį. Pasirodo, vertinant rašinių dėmesys labiausiai kreipiamas į turinio, temos atskleidimą, citatų „pritempimą“ prie temos, o ne į raštingumo lygį. Tą liudija ir didinamas leidžiamų padaryti klaidų skaičius. Brandos egzamino kriterijai (www.egzaminai.lt/648) nurodo, jog abiturientas po vieną tašką gali gauti, jei padarys ne daugiau kaip 9 gramatikos ir leksikos klaidas, 15 rašybos klaidų, 14 skyrybos klaidų. Taigi padaręs net 38 klaidas galėtų gauti 3 taškus ir, surinkęs pakankamai taškų pagal kitus kriterijus, egzaminą gali išlaikyti. Ar tai nerodo raštingumo nuvertinimo?

Galbūt viso to nebūtų, jei nebūtų painiavos turinio reikalavimuose, kuriuose kuo toliau, tuo labiau klimpstama.

Kaip rašoma Zitos Alaunienės straipsnyje „Valstybinės lietuvių kalbos būklė mokyklose – ką galima taisyti jau dabar?“ (Gimtoji kalba, 2018, nr. 5): „Rašinio turinio reikalavimai iškelti į tokias aukštybes, kad neįmanoma jų pasiekti – egzamino rašinių temos formuluojamos kaip disertacijos, o vertinimo kriterijai painūs, nesuvokiami.“

O juk esama būdų, kaip šias negeroves taisyti. Kaip sakoma, durys atviros, tereikia pro jas įeiti. Šias duris plačiai atvėrė ne tik visuomenėje kilusios diskusijos tarp mokytojų, moksleivių, jų tėvų, bet ir jau kelinti metai spaudoje pasirodantys straipsniai, pasiūlymai, kaip tą padėti taisyti.

Keista, kodėl jais nesivadovaujama. Juk straipsniuose pateikta ne tik priimtinių abiturientams rašinių temų, kurios tikrai neprimena disertacijų temų, bet ir mokliškai įrodyta, jog visi brandos egzamino rašiniai yra samprotaujamieji, juk be samprotavimo neparašysi jokio rašinio. Tačiau vis tiek rašiniai skirstomi nelogiškai – į literatūrinius ir samprotavimo.

Manychiau, jog, sutvarkius turinio vertinimo kriterijus pagal Zitos Alaunienės pateiktą projektą, daugiau dėmesio būtų galima skirti rašybai ir skyrybai ne tik nedidinant leidžiamų klaidų skaičiaus, kaip daroma dabar, bet atvirksčiai – mažinant. Tai pasitarnautų raštingumo lygio kėlimui.

Juk gyvenime jaunuolis susidurs su rašymo užduotimis, o ne su citatų priderinimu prie kokio nors prašymo ar kito rašto. Būtina reikalauti sklandaus kalbėjimo, nuoseklaus minčių dėstymo, bet dar svarbiau – tinkamų rašybos, skyrybos įgūdžių, kurie nedarytų gėdos nei rašančiajam, nei jį išleidusiai mokyklai.

Teko matyti tokį atvejį. Jaunuolis, baigęs gimnaziją, metus kitus nutarė padirbėti gamtos apsaugos srityje. Surašęs pažeidimo aktą ir pateikęs jį pažeidėjui, sulaukė pašalpos ir siūlymo dar pasimokyti rašybos bei skyrybos. Mat „rašte“ padarė 11 gramatikos klaidų. Pažeidėjas atsisakė tokį aktą pasirašyti ir prisipažinti klydęs.

Šis pavyzdys rodo, kad kasdien kaip darbo įrankis yra reikalingas gebėjimas rašyti be klaidų. Niekas neneigia išsilavinimo, apsiskaitymo bei išprusimo reikšmės. Bet viskas turi būti sudėliota į savo vietas.

Galbūt literatūrinis „pasikaustymas“ būtinai privalomas humanitarams – žurnalistams, literatams, leidėjams ir kitiems panašaus profilio darbuotojams, bet kodėl kaišiojami pagaliai į ratus norintiems studijuoti būsimiems dailininkams, kompiuterininkams ir kitų profesijų siekiantiems jaunuoliams? Jie, nežinia už ką sulaukė žemesnio įvertinimo, netenka galimybės studijuoti ten, kur turi gebėjimų.

Dar norėtųsi pasidalyti mintimis dėl kito dalyko, nutinkančio jau po abiturijos egzamino rašinių įvertinimo. Kodėl tiek daug abiturientų pasiekia kitokių rezultatų, pateikę apeliacinius prašymus peržiūrėti vertinimą? Kaip čia yra? Kokios priežastys tai lemia? Pavyzdžiui, per egzaminą mokinys gavo 64 balus, o pateikęs prašymą peržiūrėti vertinimą staiga už tą patį darbą gauna net 94 balus? Kodėl taip neatsakingai vertinami rašto darbai?

Tai lemia neaiškūs, sudaryti ne vienu pagrindu, nelogiški vertinimo kriterijai, kurių neįmanoma suprasti. Taip atsiranda prielaida skirtingam požiūriui, taigi ir skirtingam vertinimui.

Dar viena painiava – skyrybos klaidos. Neaiškūs skirtumas tarp „privalomųjų“ ir „pasirenkamųjų“ skyrybos atvejų. Dažnokai „pasirenkamosios“ kai kurių vertintojų perkeliamos į „privalomasias“. Ypač čia reiktų paminėti išplėstinių aplinkybių skyrybos vertinimą. Pasitaiko, kad dvi tos pačios rūšies klaidas vieni laiko viena klaida, kiti – ne. Tai priklauso nuo vertintojo požiūrio.

Galima ir daugiau privardyti klystkelių, lemiančių tokį skirtingą darbo įvertinimą „po apeliacijos“. Tai verčia jaunuolius nepasitikėti savo jėgomis ir gaunamais įvertinimais, neskatina poreikio kelti savo raštingumo lygį.

Daug kas pasikeistų ir padėtis pagerėtų, jei būtų atsižvelgta į žiniasklaidoje skėlbtus straipsnius, visuomenės, mokytojų bei moksleivių pageidavimus. Minėtame Zitos Alau-nienės straipsnyje pateiktas brandos egzamino pertvarkymo projektas. Žinoma, dėl jo derėtų diskutuoti, jį tobulinti. Praverstų pasvarstyti, ar autorės siūlomas leidžiamų klaidų skaičius nėra per didelis, reiktų patikslinti kai kurių kriterijų paaiškinimus ir kt.

Reikia tikėtis, kad iškeltos problemos pagaliau bus sprendžiamos. Rastųsi daug naujų negerovių, jeigu būtų įgyvendintas ketinimas pusę egzamino vertinimo balų perkelti dalyko mokytojams, sudarant sąlygas mokytojų papirkinėjimui, korupcijai. Su tokia egzamino reforma negalima sutikti.

Egzaminas neturi žlugdyti mokinių, griauti jų ateities. Lietuvių kalbos ir literatūros egzamino tikslas – atskleisti, ar mokinys geba nuosekliai plėtoti mintį ir ar jis raštingas – tinkamai vartoja valstybinę kalbą.

Regina Samuoliene

Vilnius